

Karolina Grudzińska*

Więzień długoterminowy w izolacji penitencjarnej

Pojęcie więźnia długoterminowego

W literaturze naukowej zasadniczo nie istnieje precyzyjne pojęcie więźnia długoterminowego. Termin ten w większości przypadków definiowany jest poprzez karę długoletniego pozbawienia wolności.

Jak zauważa Elżbieta Janiszewska-Talago pojęcie długoterminowej kary lub też długoterminowego pozbawienia wolności jest powszechnie używane w praktyce penitencjarnej i nauce, choć nie jest ani pojęciem określonym ściśle przez naukę, ani nie jest pojęciem prawnym, unormowanym przez ustawy. Ponadto istnieją rozbieżności pomiędzy poszczególnymi krajami odnośnie definiowania kary długoletniego pozbawienia wolności. Ponadto uważa, iż w miarę postępu cywilizacji i kultury, a także towarzyszącemu tym zjawiskom wzrostowi wrażliwości ludzkiej, jak również poczucia wartości czasu, obniżać się będzie granica odczuwania kary jako długoletniej. Dlatego też autorka za kary długoterminowe przyjmuje kary powyżej 3 lat pozbawienia wolności, zaznaczając jednak, że przyjęcie takiego stanowiska jest kwestią bardzo umowną¹.

Z kolei Józef Korecki uważa za karę długoletnią wyrok powyżej 3 lub co najmniej 5 lat. Dodatkowo kary 25 lat oraz dożywotniego pozbawienia wolności nazywa „ekstremalnie długoterminowymi”².

Henryk Machel podaje, iż karą długoterminową jest kara 25 lat oraz dożywotniego pozbawienia wolności. Ponadto autor zwraca uwagę na różną sytuację obu grup skazanych, bowiem kara 25 lat jest karą terminową, natomiast kara dożywotniego pozbawienia

* Mgr Karolina Grudzińska, Akademia Pedagogiki Specjalnej im. M. Grzegorzewskiej w Warszawie.

¹ E. Janiszewska-Talago. *Wykonywanie kar długoterminowego pozbawienia wolności*. Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1980, s. 5–7.

² J. Korecki. *Kara 25 lat pozbawienia wolności w Polsce*. Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1988, s. 18.

wolności jest karą bezterminową. Dożywocie jest swoistym wykluczeniem przestępcy ze społeczeństwa, to znaczy eliminuje go społecznie, pozostawiając jednak przy życiu³.

Józef Wąsik przyjmuje, iż kara długoterminowa to kara powyżej 3 lat pozbawienia wolności⁴.

Jak podaje J. Kriżnik, stosowane definicje kar długoterminowych w praktyce poszczególnych państw także się różnią. W Holandii za karę długoterminową uważa się karę powyżej 6 miesięcy, z kolei w Norwegii powyżej 18 miesięcy. Jednak większość państw zachodniej i południowej Europy przyjmuje za długoterminową karę od 3 do 5 lat wzwyż. W większości państw wschodnioeuropejskich za karę długoterminową uważa się karę powyżej 10 lat⁵.

Jednak by móc dyskutować na arenie międzynarodowej konieczne było przyjęcie jednolitego określenia kary długoterminowej. Powołany z inicjatywy Rady Europy podkomitet zadecydował w Rezolucji z 17 lutego 1976 roku, a następnie w Rekomendacji z 19 października 2003 roku, by jako wyroki długoterminowe traktować wyroki od 5 lat wzwyż. G. Szczygieł zauważa, że jest to wystarczający okres, w którym występują problemy właściwe dla długoterminowego pozbawienia wolności⁶. Przy okazji tej inicjatywy powstały swoiste standardy traktowania więźniów długoterminowych, zalecanych członkom Rady Europy, o czym będzie mowa w dalszej części niniejszego artykułu.

Warto wspomnieć także, iż w Rekomendacji z 2003 roku przyjęto ogólne cele wykonywania długoterminowych kar pozbawienia wolności, które sformułowano jako:

1. Zapewnienie w zakładach karnych bezpieczeństwa zarówno skazanym, jak i osobom, które z nimi pracują oraz osobom, które odwiedzają więźniów.
2. Przeciwdziałanie negatywnym skutkom długoterminowego oraz dożywotniego pozbawienia wolności.
3. Stworzenie i poprawienie możliwości skazanym, by po opuszczeniu zakładu karnego mogli prawidłowo funkcjonować w społeczeństwie, przestrzegając norm prawnych i społecznych.

Istota i charakterystyka kar długoterminowych

Wyroki długoterminowe są wynikiem poważnych przestępstw kryminalnych, agresji, przemocy, a także niezwykle poważnego zagrożenia, co w konsekwencji powoduje reakcję

³ H. Machel. *Sens i bezsens resocjalizacji penitencjarnej – casus polski. Studium penitencjarno-pedagogiczne*. Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2008, s. 218.

⁴ J. Wąsik. *Kara krótkoterminowego pozbawienia wolności w Polsce*. Ossolineum, Warszawa 1981, s. 29–32.

⁵ H. Machel, *Sens i bezsens...*, s. 217.

⁶ G. Szczygieł. *Kary długoterminowe a cele wykonywania kary pozbawienia wolności*. W: T. Gardocka (red.). *Kary długoterminowe. Polityka karna, wykonywanie, warunkowe zwolnienie*. Oficyna Wydawnicza Wyższej Szkoły Handlu i Prawa im. Ryszarda Łazarskiego, Warszawa 2006, s. 232.

społeczną, która objawia się dążeniem do odizolowania przestępcy. Można zatem powiedzieć, iż w owej reakcji zawiera się znaczna doza odpłaty, a nie troska o poprawę przestępcy⁷. Ma to miejsce wówczas, gdy na karę długoletniego pozbawienia wolności zostaje skazany okrutny bądź brutalny zabójca.

Długoterminowa kara stawia w trudnej sytuacji nie tylko samych więźniów, ale także personel więzienny. Spowodowane jest to tym, iż w ostatnich latach zaszły pewne zmiany w populacji więziennej związane z orzekaniem dłuższych wyroków, co w praktyce oznacza dłuższy pobyt w zakładzie karnym. Więźniowie długoterminowi są dla więzienia problemem nie tylko z powodu konieczności wieloletniego pobytu w izolacji więziennej, ale również dlatego, iż często są to osoby brutalne i bezwzględne, agresywne, stosujące przemoc, o niskim poziomie inteligencji i defektach osobowości, które zażywają narkotyki, co bardzo często wiąże się z zakażeniem HIV lub AIDS, jak również innymi chorobami, w tym zakaźnymi. Więźniowie długoterminowi pozbawieni są wyraźnej perspektywy życiowej. Na kary długoterminowe skazywani są najczęściej zabójcy, członkowie zorganizowanych grup, którzy popełniają przestępstwa z premedytacją, bardzo perfidnie oraz z dużym okrucieństwem⁸.

Życie więźniów długoterminowych zasadniczo różni się od życia pozostałych więźniów. Warto zwrócić uwagę chociażby na fakt, że więźniowie długoterminowi przez wiele lat przebywają w tych samych celach, oglądają te same widoki, ten sam personel więzienny, chodzą po tych samych placach spacerowych. Długoletni pobyt w izolacji powoduje u nich powstawanie specyficznych potrzeb, które muszą być w jakiś sposób zaspokajane, ponadto przebywanie w izolacji przez wiele lat prowadzi do sytuacji frustracyjnych wśród więźniów, które mogą mieć niekorzystne konsekwencje nie tylko dla nich samych, ale również dla funkcjonariuszy więziennych. Więźniowie długoterminowi w większym stopniu, aniżeli inne kategorie więźniów, narażeni są na depryzację potrzeb, co może prowadzić do zachowań agresywnych lub wycofujących się. Warto również zwrócić uwagę na fakt, iż osoby skazane na karę powyżej 5 lat mają, choć czasem odległą, konkretną perspektywę życiową – biorąc pod uwagę warunkowe przedterminowe zwolnienie. Osoby skazane na 25 lat pozbawienia wolności lub dożywocie widzą ową perspektywę bardziej odległą, co więcej perspektywa ta jest dla nich bardzo często niepewna i zupełnie niekonkretna. Inną kwestią charakteryzującą kary długoterminowe jest to, że długoletnia izolacja wpływa negatywnie na kontakty skazanych z ich rodzinami. By przeciwdziałać takiej sytuacji należy umożliwiać jak najczęstsze widzenia z rodzinami, jeśli jest to możliwe także widzenia poza terenem konkretnej jednostki penitencjarnej⁹.

Ważnym aspektem funkcjonowania więźniów w izolacji jest to, w jaki sposób względem nich wykonywana jest kara pozbawienia wolności. Jeśli osadzeni na kary długoterminowe

⁷ H. Machel. *Więzienie jako instytucja karna i resocjalizująca*. Wydawnictwo Arche, Gdańsk 2006, s. 193.

⁸ Tenże. *Sens i bezsens...*, s. 221.

⁹ Tenże. *Więzienie...*, s. 194.

mają kiedykolwiek wrócić do środowiska wolnościowego, zagrożenie z ich strony względem społeczeństwa powinno zostać zmniejszone do minimum. Ponadto osoby te powinny nabyć szereg umiejętności związanych z prawidłowym funkcjonowaniem w społeczeństwie. Dlatego tak ważne jest przygotowanie tej kategorii więźniów do warunków wolnościowych¹⁰.

W Rekomendacji Rady Europy nr 2003 (23) wymienione zostały specjalne kategorie więźniów długoterminowych lub dożywotnich. Pierwszą wyróżnioną kategorią są *więźniowie cudzoziemcy*. Funkcjonariusze więzienni powinni mieć na uwadze możliwość repatriacji tej kategorii więźniów, zgodnie z Europejską konwencją o przekazywaniu osób skazanych i umów dwustronnych z odpowiednimi państwami. Ponadto więźniowie cudzoziemcy powinni zostać poinformowani o takiej możliwości. W sytuacji, gdy repatriacja nie jest możliwa wykonywanie długoterminowej kary powinno odbywać się opierając się na zasadach, które zostały określone w Rekomendacji dotyczącej więźniów cudzoziemców. Drugą grupą są *więźniowie zagrożeni* groźbami oraz znęcaniem się przez innych więźniów. Więźniowie tacy, w szczególnie sposób są narażeni na niebezpieczeństwa ze strony współwięźniów, konieczna jest zatem segregacja ochronna, jednak powinno unikać się zupełnej izolacji. Więźniom zagrożonym powinno zapewnić się bezpieczne i wspierające otoczenie. Kolejną wymienioną grupą są *więźniowie cierpiący na zaburzenia umysłowe*. Względem tej specjalnej kategorii więźniów długoterminowych należy podjąć działania zmierzające do odpowiednio wczesnego diagnozowania skazanych, a także podjęcia przez nich specjalistycznej terapii. W postępowaniu z tą kategorią więźniów należy dążyć do zapewnienia jak najlepszej opieki specjalistycznej, a także, w miarę możliwości, do poprawy psychicznego funkcjonowania. Następną grupą wyróżnioną przez Radę Europy są *więźniowie w podeszłym wieku*, którzy powinni być wspomagani w celu utrzymania zdrowia fizycznego i umysłowego na dobrym poziomie. Pracownicy jednostek penitencjarnych więźniom tej kategorii powinni zapewnić przede wszystkim dostęp do odpowiednich służb leczniczych i diagnostycznych, ponadto więźniom długoterminowym w podeszłym wieku należy umożliwić wykonywanie ćwiczeń i innych aktywności, które byłyby dostosowane do możliwości poszczególnego więźnia, a które mogłyby wpłynąć na poprawę sprawności funkcjonowania w sferze ruchowej. Odrębną grupą wyróżnioną w Rekomendacji są *więźniowie terminalnie chorzy*. W celu zezwolenia tej grupie skazanych na śmierć w godności, pracownicy więzienia powinni wziąć pod uwagę możliwość udzielenia zwolnienia, tak by więźniowie ci, mogli być leczeni poza więzieniem. Jeśli jednak nie jest to możliwe do zrealizowania administracja więzienna powinna podejmować wszelkie wysiłki, by zapewnić chorym więźniom i ich rodzinom opiekę i wsparcie, jak również dążyć do ulżenia więźniom w cierpieniu. Kolejną wyróżnioną grupą są *więźniarki długoterminowe*, choć stanowią one niewielką populację skazanych osób. Funkcjonariusze powinni unikać izolacji społecznej skazanych przez osadzanie ich tak dalece, jak to możliwe w ogólnej populacji osadzonych kobiet, ponadto wobec skazanych kobiet, które był obiektem przemocy, nadużyć fizycznych, psychicznych

¹⁰ Tamże, s. 196.

i seksualnych administracja powinna podejmować specjalne działania mające charakter terapeutyczny. Matkom, które odbywają karę długoterminowego pozbawienia wolności nie powinno odmawiać się możliwości bycia z małymi dziećmi. Matkom mieszkającym z małymi dziećmi administracja więzienna powinna zapewnić odpowiednie warunki do pełnienia roli matki, jak również warunki dla prawidłowego rozwoju dzieci. Ostatnią kategorią specjalnych więźniów długoterminowych są *nieletni więźniowie*. Osoby takie, mogą odbywać kary pozbawienia wolności wyłącznie w zakładach, które zostały dostosowane do ich potrzeb. Nieletni nie powinni mieć styczności z dorosłymi, zdemoralizowanymi skazanymi, którzy mogą na nich wpłynąć negatywnie. Co więcej nieletnim więźniom skazanym na kary długoterminowe zapewnić trzeba właściwe nauczanie pozaszkolne i szkolne, ukierunkowanie ich rozwoju emocjonalnego, zapewnienie wsparcia, nie tylko w trudnych sytuacjach, utrzymywanie ścisłych kontaktów z rodziną, stwarzanie możliwości nieletnim do aktywności sportowej oraz staranne planowanie przenoszenia nieletnich do zakładów dla dorosłych, zważając na ich rozwój osobowościowy¹¹.

J. Kriżnik zwraca uwagę, iż w życiu długoterminowych więźniów można wyróżnić trzy zasadnicze fazy: beczynne spędzanie czasu, zapomnianie przeszłości oraz traktowanie więzienia jako swojego całego życia. Fazy te związane są z faktem, że każda osoba, która trafia do zakładu karnego, nie tylko na długie lata, ale również odbywając kary krótko- i średnioterminowe, wypracowuje w sobie pewien schemat, według którego postępuje w izolacji więziennej. Długoletnie przebywanie w izolacji powoduje przystosowanie się do niej, czyli proces prizonizacji.

Mówiąc o istocie kar długoterminowych warto wskazać na pewne sprzeczności, które pojawiają się podczas wykonywania tych wyroków.

Sprzeczność między ideą sprawiedliwości a potrzebą resocjalizacji więźniów wydaje się jedną z naczelných sprzeczności wykonywania kary wobec tej kategorii więźniów. Z jednej strony mamy do czynienia z ideą sprawiedliwości rozumianą jako sprawiedliwą odpłatą za wyrządzone zło i domaganie się adekwatności ciężaru kary, w tym wypadku dopasowaniem długości kary pozbawienia wolności do ciężaru przestępstwa, z drugiej zaś strony potrzebami resocjalizacyjnymi sprawców, którzy nie zawsze wymagają długiego pobytu w izolacji więziennej, a co w niektórych wypadkach może być wręcz szkodliwe dla skazanego. Zasadnicza sprzeczność polega na tym, iż bardzo długi pobyt w izolacji może negatywnie wpłynąć na proces resocjalizacji skazanego, czyli wtórne uspołecznienie go, bowiem sama nazwa wskazuje, że polega to na uzdolnieniu skazanego do życia w wolnym społeczeństwie. Natomiast będąc w długoletniej izolacji od społeczeństwa trudniej wyposażać jednostkę w zestaw prawidłowych norm, postaw społecznych jak również uczyć postaw pożądanych społecznie¹².

¹¹ Rekomendacje Nr 2003 (23) Rady Europy o wykonywaniu przez administrację więzienną kary dożywotniego pozbawienia wolności oraz innych długoterminowych kar pozbawienia wolności.

¹² E. Janiszewska-Talago. Dz.cyt., s. 47.

Kolejna sprzeczność wynika z jednej strony z zasady indywidualizacji wykonywania kary a z drugiej z wymagań rygoru zakładu karnego. Zasada indywidualizacji podkreśla dostosowanie warunków odbywania kary do każdej jednostki. Z kolei zgodnie z zasadami wolnej progresji odbywanie kary rozpoczyna się od umieszczenia więźnia w rygorze najsurowszym oraz łagodzenie rygoru wraz z upływem czasu. W związku z tym powstaje pytanie czy zasadne jest utrudnianie więźniom najcięższego dla nich okresu poprzez stosowanie najbardziej surowych wymagań i łagodzenie ich dopiero w momencie uodpornienia się skazanego na owe warunki. Z drugiej strony jeśli kara pozbawienia wolności rozpocznie się od warunków złagodzonych, czy też łagodniejszych, idea systemu progresywnego zostaje przekreślona, a ma ona niewątpliwie duży walor wychowawczy, bowiem skazany może poprzez swoje odpowiednie zachowanie wpływać na polepszanie warunków¹³.

Kolejna tkwiąca w wykonywaniu kar długoterminowych sprzeczność jest między potrzebą maksymalnego uspołecznienia skazanego a względami bezpieczeństwa więzienia i zabezpieczeniem go przed możliwością ucieczek. Z jednej strony dąży się do przygotowania skazanego do życia w społeczeństwie, do zniwelowania muru, który dzieli go od świata zewnętrznego, z drugiej strony perspektywa długoterminowej kary może wywoływać pokusę ucieczki z uwięzienia. Ucieczka z uwięzienia może zwiększyć zagrożenie dla społeczeństwa, spowodowane jest to koniecznością ukrywania się więźnia, co w konsekwencji prowadzi do spychania skazanego na tak zwany margines społeczny¹⁴.

Ostania sprzeczność występuje pomiędzy potrzebą pozytywnego oddziaływania wychowawczego na skazanego a umieszczeniem go wśród osób często co najmniej równie zdemoralizowanych jak on sam, którzy mogą negatywnie wpłynąć na skazanego i jego zachowanie. W systemie penitencjarnym dopuszcza się możliwość umieszczania więźniów mniej zdemoralizowanych z bardziej zdemoralizowanymi, ale stwarza to poważne zagrożenie dla tych pierwszych. Dlatego też przyjęte przez funkcjonariuszy więziennych zasady klasyfikacji i oddzielania skazanych za główny cel mają ochronę skazanych mniej zdemoralizowanych¹⁵.

Postępowanie z więźniami długoterminowymi

Więzień długoterminowy jest szczególną kategorią osób odbywających karę pozbawienia wolności, w związku z tym czas spędzony w izolacji należy zaplanować bardzo starannie i szczegółowo. Należy wykorzystać go na całkowite zlikwidowanie zagrożenia dla społeczeństwa ze strony więźniów długoterminowych oraz naukę funkcjonowania w społeczeństwie zgodnie z normami społecznymi i prawnymi. Innymi słowy z więźniami długoterminowymi

¹³ Tamże, s. 48.

¹⁴ Tamże.

¹⁵ Tamże, s. 49.

należy postępować w taki sposób, by następstwem kary długoletniego pozbawienia wolności nie była „śmierć społeczna”. Ponadto względem tej kategorii skazanych ograniczono odwetową funkcję do minimum, na rzecz przyszłej readaptacji społecznej¹⁶.

Głównymi dokumentami, z których można czerpać wiedzę w jaki sposób postępować z więźniami długoterminowymi są Europejskie Reguły Więzienne, konwencje międzynarodowe, a także Rekomendacja z roku 2003 oraz Rezolucja Rady Europy z 1976 roku¹⁷.

W Rekomendacji Rady Europy z 9 października 2003 roku wyodrębniono 7 ogólnych zasad wykonywania kar długoletniego pozbawienia wolności. Pierwszą zasadą jest *zasada indywidualizacji*, czyli rozróżnianie charakterystyk osobowościowych więźniów, podchodzenie do każdego skazanego z osobna, jak również stwarzanie skazanym indywidualnych planów wykonywania kary pozbawienia wolności. Drugą zasadą jest *zasada normalizacji*, którą należy rozumieć jako organizowanie życia więziennego w taki sposób, by w jak największym stopniu przybliżone było one do życia na wolności. *Zasada odpowiedzialności* akcentuje stworzenie takich możliwości skazanym, by ponosili odpowiedzialność osobistą za swoje codzienne życie w więzieniu. Kolejna zasada, *zasada ochrony i bezpieczeństwa*, mówi o tym, że powinno istnieć jasne oraz precyzyjne rozróżnienie między ryzykiem stwarzanym przez długoterminowego więźnia dla społeczeństwa, innych więźniów, osób odwiedzających skazanych, osób, które z nimi pracują, jak również dla nich samych. *Zasadę niesegregacji* należy rozumieć w taki sposób, iż więźniowie długoterminowi nie powinni być segregowani wyłącznie z powodu długości odbywania przez nich kary. *Zasada progresji* oznacza w praktyce planowanie postępowania ze skazanymi długoterminowymi, które zmierzać powinno do progresywnego przejścia przez system penitencjarny¹⁸.

Z rekomendacji Rady Europy ponadto wyczytać można, że administracja więzienia powinna na początku kary objaśnić więźniowi reguły więzienne, a także prawa i obowiązki wynikające z pobytu w izolacji, stwarzać jak najwięcej możliwości samodzielnego podejmowania decyzji i wyborów związanych z codziennym życiem więziennym, dostarczać odpowiednio zróżnicowane bodźce emocjonalne, fizyczne i umysłowe, a także podejmować wszelkie działania, by nie dopuścić do rozerwania więzi rodzinnych skazanych. Co więcej personel powinien wspierać kontakty więźniów ze światem zewnętrznym, związane z dostępem do telewizji, prasy i radia, a także udostępniać skazanym odpowiednie poradnictwo¹⁹.

Rezolucja 76 (2) Rady Europy wymienia 15 zasad związanych z więźniami długoterminowymi, które stanowią swego rodzaju „drogowskaz” postępowania penitencjarnego z tą grupą skazanych²⁰.

¹⁶ H. Machel. *Sens i bezsens...*, s. 220.

¹⁷ Tenże. *Więzienie...*, s. 197.

¹⁸ Rekomendacje Nr 2003 (23) Rady Europy o wykonywaniu przez administrację więzienną kary dożywotniego pozbawienia wolności oraz innych długoterminowych kar pozbawienia wolności, s. 2.

¹⁹ Tamże, s. 5.

²⁰ H. Machel. *Więzienie...*, s. 196.

Zgodnie z zasadą 1 orzekanie kar długoterminowego pozbawienia wolności, w tym także dożywotniego pozbawienia wolności, może miejsce tylko wówczas, gdy jest to niezbędne, a sprawca swym czynem rażąco godzi w bezpieczeństwo społeczne.

Zasada 2 akcentuje podejmowanie takich decyzji administracyjnych i legislacyjnych, które będą promowały oddziaływania resocjalizacyjne dla skazanych długoterminowych. Innymi słowy zasada ta zaleca tworzenie programów indywidualnego oddziaływania penitencjarnego, w tym również resocjalizacyjnego, które redukowałyby lub eliminowałyby negatywne skutki długoletniej izolacji więziennej. Ponadto proces resocjalizacji więźniów powinien być stale kontrolowany, w taki sposób, by można było przewidzieć przyszłe zachowania skazanych.

Zasada 3 zaleca by nadzwyczajne środki ostrożności były stosowane wobec więźniów długoterminowych tylko w miejscach, w których rzeczywiście przebywają niebezpieczni i groźni skazani. Nie wszyscy więźniowie mają w planach wywołanie buntu w zakładzie, bądź kwestionowanie porządku w izolacji, jednakże w więzieniach są tacy skazani, którzy tworzyć mogą realne zagrożenie i to wobec nich stosowane być powinny nadzwyczajne środki. Co więcej de Firsing wysuwa pogląd, zgodnie z którym wraz ze zwiększającą się liczbą więźniów długoterminowych w danym zakładzie lub na danym oddziale rośnie potencjalne zagrożenie.

Według zasady 4 stworzenie więźniom możliwości odpłatnej, sprawiedliwie wynagradzanej pracy stanowi istotny czynnik ujemnych zmian, takich jak: obniżenie samooceny skazanych, wzrost wrogości względem własnej osoby, utraty zainteresowania pracą przy dłuższym jej braku, oraz wzrostu zainteresowania oraz tendencji do zaangażowania się w podkulturę więzienną. Praca skraca więźniom znacząco nadmiar wolnego czasu, przeciwdziała wyuczzonej bezradności oraz wszechobecnej nudzie. Ponadto praca i zarobki z niej pochodzące umożliwiają skazanym zakupy w kantynie, odłożenie pieniędzy na wyjście oraz zaspokojenie potrzeby pracy i ciągłości w zachowaniu umiejętności zawodowych. W naturalny więc sposób praca stanowi integralny element przygotowywania skazanego do współżycia społecznego

Zasady 5 i 6 skłaniają do edukowania się, uczestniczenia w różnych programach edukacyjnych tworzonych dla skazanych. Czas w izolacji więziennej można wykorzystać na podniesienie kwalifikacji zawodowych, przekwalifikowanie się lub wyuczenie zawodu, dzięki któremu skazany będzie mógł pracować w więzieniu i na wolności. Działania te mogą w konsekwencji doprowadzić do dowartościowania się skazanych, snucia planów na przyszłość oraz bardziej optymistycznego postrzegania własnej perspektywy życiowej. Udział w programach edukacyjnych i odpłatna praca mają za zadanie wykształcić u skazanych odpowiedzialność za własne postępowanie.

W związku zasadami 7 i 8 administracja penitencjarna powinna umożliwić więźniom długoterminowym utrzymywanie kontaktu osobistego ze światem zewnętrznym i z rodziną. Podkreśla się tu, iż nagroda w postaci przepustki powinna być integralnym czynnikiem oddziaływań penitencjarnych. Sugeruje się, by wzmacniać kontakty z pozawięzienną rzeczywistością, a nawet możliwość pracy poza murami zakładu. Akcentuje się ważność listów,

widzeń z rodziną, rozmów telefonicznych z najbliższymi jako antidotum na rozpad więzi rodzinnych. Z powyższych zasad wynika również zalecenie, by dla więźniów długoterminowych istniała możliwość przeniesienia ich w trakcie wykonywania kary do zakładu typu półotwartego lub otwartego.

Zasady 9 i 10 dotyczą się warunkowego przedterminowego zwolnienia więźniów długoterminowych. Zaleca się, by więźniom stawiać prognozy społeczne, które stanowiłyby podstawę decyzji o ich ewentualnym zwolnieniu warunkowym. Podstawą owej prognozy powinna być końcowa ocena efektywności oddziaływań resocjalizacyjnych względem skazanych. Ponadto z Rezolucji nr R (70) wynika konieczność objęcia nadzorem kuratora osób zwolnionych warunkowo. Z kolei zgodnie z Regulą 88 Europejskich Reguł Więziennych więźniów długoterminowych powinno się stopniowo przygotowywać do powrotu do społeczeństwa, zaleca się wręcz tworzenie i opracowywanie specjalnych programów przedzwolnieniowych, co więcej z reguły tej wynika konieczność stworzenia efektywnej pracy socjalnej, która ułatwi znacząco więźniom długoterminowym readaptację społeczną.

Zasady 11 i 12 dotyczą się przede wszystkim kary dożywotniego pozbawienia wolności. Zalecają by zasady, które odnoszą się do więźniów długoterminowych, również były stosowane względem osób odbywających wyrok dożywotniego pozbawienia wolności. Bezpośrednio z zasady 12 wynika, by wnioski o warunkowe zwolnienie były uwzględniane po 8 do 14 lat pobytu w izolacji więziennej, a także, by wnioski te, w wypadku odrzucenia, były powtarzane w regularnych odstępach.

Zasada 13 dotyczy się doskonalenia personelu więziennego pracującego z więźniami długoterminowymi według specjalnie opracowanych programów. Zasada ta nakłada na jednostki penitencjarne obowiązek zatrudniania wykwalifikowanego personelu, który mógłby w lepszy sposób zrozumieć tę kategorię więźniów, miał z nimi lepsze kontakty bezpośrednie, a co za tym idzie, zapewnił skazanym korekcję osobowości. Ustawiczne szkolenie personelu jest o tyle ważne, że ludzie ci, przez wiele lat pracują z tymi samymi skazanymi, a stan kontaktów interpersonalnych między funkcjonariuszami a więźniami przekłada się na efektywność podjętej z nimi pracy resocjalizacyjnej.

Zasada 14 sugeruje podjęcie interdyscyplinarnych, tj. w szczególności badań psychologicznych, pedagogicznych, socjologicznych, medycznych, psychiatrycznych, badań naukowych nad więźniami długoterminowymi, jak również procesu wykonywania kary pozbawienia wolności względem nich. Badania te miałyby za cel dostarczenie nowej wiedzy z zakresu postępowania penitencjarnego z więźniami długoterminowymi, skuteczności procesu resocjalizacji, możliwości readaptacji społecznej byłych więźniów. Prowadzone badania i ich rezultaty powinny posłużyć doskonaleniu, a także modernizacji, pracy penitencjarnej z więźniami długoterminowymi.

Zasada 15 akcentuje konieczność podjęcia wszelkich kroków, by umożliwić opinii publicznej zapoznanie się z problemem więźniów długoterminowych, jak również dogłębne zrozumienie tegoż problemu, jak i specyfiki kar długoterminowych, by tym samym stworzyć skazanym korzystną atmosferę dla programu ich resocjalizacji.

Mówiąc o postępowaniu z więźniami długoterminowymi zaznaczyć należy, iż istotne znaczenie odgrywa klasyfikacja więźniów, czyli podział na grupy i podgrupy klasyfikacyjne. Jest to rodzaj indywidualizacji, który z jednej strony ma zabezpieczyć skazanych przed wzajemną demoralizacją, z drugiej zaś umożliwić stworzenie grup, które byłyby w miarę jednorodne, co pozwoliłoby na podjęcie jednakowych oddziaływań resocjalizacyjnych względem więźniów²¹.

Możliwości resocjalizacji więźniów długoterminowych

Ze względu na wagę popełnionych przestępstw więźniowie długoterminowi powinni odbywać karę pozbawienia wolności w systemie oddziaływania programowanego i terapeutycznego. Wśród kategorii więźniów długoterminowych zdarzają się skazani, którzy odrzucają działania pomocowe administracji więziennej, dlatego też pozostają oni w systemie oddziaływania zwykłego. Należy pamiętać, że organizacja i przebieg procesu resocjalizacji więźniów długoterminowych powinny być w jak największym stopniu oparte na zasadach normalności, odpowiedzialności i otwartości, tak by można było zneutralizować efekty prizonizacji²².

Więźniowie długoterminowi po przybyciu do zakładu karnego powinni zostać zdiagnozowani w więziennych ośrodkach diagnostycznych, tak by można było dostosować formy i metody do ich potrzeb i możliwości. Praca resocjalizacyjna z tą grupą skazanych powinna zostać dokładnie zaplanowana, wynika to z faktu iż musi ona zostać „rozciągnięta” na wiele lat, ze względu na długość wyroku więźniów, ponadto nie może ona tworzyć warunków do wyuczania się osobliwej bezradności. Wszyscy więźniowie, w szczególności z wyrokami długoterminowymi, powinni zostać zatrudnieni odpłatnie, tak by mogli przeznaczać wypłaty na bieżące potrzeby i fundusz postpenitencjarny. Praca w procesie resocjalizacji każdego skazanego stanowi fundamentalne znaczenie, przede wszystkim redukuje codzienną monotonię więźniów, pozwala uodpornić się w pewien sposób na depryzację spowodowaną izolacją więzienną, łagodzi subiektywne poczucie izolacji, a także rozbudza zainteresowania skazanych, przy jednoczesnym pogłębianiu umiejętności i kwalifikacji, które mogą być przydatne po wyjściu na wolność. Ponadto, o ile jest to możliwe, więźniowie w zakładzie półotwartym i otwartym, powinni uczyć się, dopuszcza się także możliwość nauki poza murami więzienia. Nauczanie w zakładzie lub poza nim pozwala podnosić więźniom ogólny poziom intelektualny, uzupełnić lub zdobyć nową wiedzę, a także przygotować więźnia do życia w społeczeństwie poprzez naukę ogólnych praw i norm w nim panujących. Ważnym aspektem resocjalizacji skazanych długoterminowych jest również działalność kulturalno-oświatowa oraz zajęcia sportowe, które pozwalają na

²¹ Tamże, s. 200.

²² Tamże, s. 209.

kreatywne spędzanie czasu, dostarczają więźniom rozrywki, wzbogacają ich o wartości moralno-estetyczne, pozwalają na dowartościowanie się, a także zachowanie wielu właściwości, które potrzebne są do readaptacji społecznej²³.

Na przebieg i rezultaty resocjalizacji więźniów długoterminowych duży wpływ ma utrzymywanie kontaktów z najbliższymi. Personel więzienny stara się, by więzi między skazanymi a ich rodzinami nie zanikały ani też nie ulegały rozluźnieniu, lecz staje się to trudne w sytuacji, gdy sami skazani nie chcą utrzymywać kontaktu z najbliższymi, lub, co zdarza się znacznie częściej, rodziny nie wykazują chęci do podtrzymywania kontaktów i odwiedzania skazanych.

Streszczenie

Więzień długoterminowy należy do szczególnej kategorii osób, które odbywają karę pozbawienia wolności w zakładach karnych. Z jednej strony w grupie tej często znajdują się osoby mocno zdemoralizowane, które popełniły najcięższe przestępstwa, z drugiej zaś strony jest to grupa skazanych, względem której należy zastosować dobre przemyślane i zaprogramowane oddziaływania resocjalizacyjne. Sytuacja uwięzienia człowieka na długie lata stawia w skomplikowanej sytuacji nie tylko samego więźnia, ale również cały personel więzienny. Musi on bowiem dbać o to, aby izolacja więzienna nie spowodowała stanu, w którym u skazanych wykształci się wyuczona bezradność oraz brak umiejętności do samodzielnego planowania i podejmowania decyzji. Ponadto planując oddziaływania resocjalizacyjne wobec więźniów długoterminowych nie można zapominać, iż więźniowie ci w bliższej czy dalszej perspektywie wrócą do środowiska wolnościowego, dlatego też należy przeciwdziałać wszelkim negatywnym skutkom długoterminowego pozbawienia wolności. Niniejszy artykuł prezentuje najważniejsze kwestie związane z wykonywaniem kary pozbawienia wolności względem więźniów długoterminowych. Stanowi próbę usystematyzowania wiedzy dotyczącej tej kategorii osób przebywających w izolacji więziennej.

Słowa kluczowe: więzień długoterminowy, izolacja penitencyjna, oddziaływanie resocjalizacyjne.

Abstract

Long-term prisoner in prison isolation

Long-term prisoner belongs to a particular category of people who are imprisoned in prisons. On the one hand in this group are often heavily demoralized people who committed the most serious crimes, on the other hand it is a group of prisoners, who should be well thought out and programmed the impact of rehabilitation. The situation of man trapped for years poses in a complicated situation not only the prisoners, but also the entire prison staff. They have to take care of the fact that the prison isolation did not cause the state in which convicts form itself in

²³ Tamże, s. 210.

learned helplessness and lack of skills for self-planning and decision-making. In addition, planning the rehabilitation impact of long-term prisoners should not be forgotten that these prisoners in the short or the long term will return to the libertarian environment therefore, should prevent any negative effects of long-term imprisonment. This article presents the main issues related to the execution of imprisonment against long-term prisoners. It is an attempt to systematize the knowledge of this category of people living in prison isolation.

Key words: long-term prisoner, isolation penitentiary, resocialization treatment.

Bibliografia

- Janiszewska-Talago E. (1980). *Wykonywanie kar długoterminowego pozbawienia wolności*. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze.
- Korecki J. (1988). *Kara 25 lat pozbawienia wolności w Polsce*. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze.
- Machel H. (2006). *Więzienie jako instytucja karna i resocjalizująca*. Gdańsk: Wydawnictwo Arche.
- Machel H. (2008). *Sens i bezsens resocjalizacji penitencjarnej – casus polski. Studium penitencjarno-pedagogiczne*. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Szczygieł G. (2006). Kary długoterminowe a cele wykonywania kary pozbawienia wolności. W: Gardocka T. (red.). *Kary długoterminowe. Polityka karna, wykonywanie, warunkowe zwolnienie*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza Wyższej Szkoły Handlu i Prawa im. Ryszarda Łazarskiego.
- Wąsik J. (1981). *Kara krótkoterminowego pozbawienia wolności w Polsce*. Warszawa: Ossolineum.

Akty normatywne

Rekomendacje Nr 2003 (23) Rady Europy o wykonywaniu przez administrację więzienną kary dożywotniego pozbawienia wolności oraz innych długoterminowych kar pozbawienia wolności przyjęte wraz z Urzędowym komentarzem przez Komitet Ministrów na jego 885 posiedzeniu w dniu 9 października 2003 roku.